

τακτικὴν τοῦ πολέμου ἀκόμη καὶ τὰς φυσιογνωμίας τῶν μαχητῶν. Ἐδῶ κυρίως ὁ ζωγράφος διὰ τὴν ὑπερπηδήσῃ τὸν σκόπελον πρὸς τὴν ἐκκεντρώσῃ τὴν δυνάμιν τοῦ πνεύματός του καὶ τὴν συμφιλίωσῃ τὴν ἱστορίαν μετὰ τὴν τέχνην. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἄρχεται ἡ διάταξις τῆς αἰσθητικῆς δημιουργίας ἀπὸ τῆς τεχνικῆς ἀποκαταστάσεως. Ἐνῶ δηλαδὴ ἄρ' ἐνὸς ὁ τεχνίτης ἀναμετρεῖ τὰς δυσκολίας τῆς πραγματικῆς ἐκλήλωσεως τῆς ἱστορίας καὶ προσημαίνει τὴν εἶναι ὅσον τὸ δυνατόν πιστὸς πρὸς αὐτήν, ἄρ' ἐτέρου ἡ αἰσθητικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἔργου ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς πραγματικότητος καὶ ὁ τεχνίτης ἀκολουθεῖ τὰ γεγονότα μὴ ἐπιδιώκων γραφικὰς ἐπιδείξεις καὶ λαμπροὺς χρωματισμοὺς διὰ τὴν κατὰ πλῆξιν τὴν αἴσθησιν.

Ἡ τέχνη τοῦ Ροϊλοῦ δὲν ἔχει ἴσως τὴν δυνάμιν ἀκόμη νὰ μὴ χαρακτηρίσῃ τὰ ἀντικείμενα μετὰ κάποιαν ἀφιλεστέρην ζωγραφικὴν ἀνεπιτήδευτον καὶ γειτνιαζούσαν περισσότερον μετὰ τὴν ἀληθῆ ὑπόστασιν τῶν πραγμάτων.

Τὰ κάρρα καὶ τὰ ἄλλα βεβαίως δὲν θὰ ἦσαν ἐν καιρῷ πολέμου τότε καινουργῆ καὶ ἀπταιστως γυαλισμένα ἦσαν τὰ εἰκονίζοντες ὁ ζωγράφος, οὔτε ἡ διάταξις καὶ οἰκονομία τοῦ ἔργου θὰ ἦτο μετὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μετρημένη κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς αὐτομάτου κινήσεως· ἀλλ' ἡ τέχνη δὲν κάμνει ἄλλο τι, οὔτε φθάνει τὸ κατὰ κράτος μετὰ πρωτογενεῖς ἀποπειράς, μὴς ἀρκεῖ, ὅτι εἶνε ἐπίσημος, σοβαρὰ καὶ ἐλληνικὴ τέχνη, ἡ ὁποία δύναται καὶ διὰ τοῦ ἰδίου τεχνίτου νὰ καλλιτερεύσῃ καὶ νὰ δώτῃ σάρκα εἰς τὰ ἀπχρηστευμένα ὄνειρα τῶν ζητούντων δύξας ἀπὸ ξένας χώρας κατὰδικάζοντες· πᾶσαν εὐγενῆ καὶ εἰλικρινῆ προσπάθειαν πρὸς δημιουργίαν γνησίως Ἑλληνικῶν ἔργων.

Θωμᾶς Θωμόπουλος γλύπτης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

«ΑΠ ΤΟ ΣΦΥΡΙ ΩΣ ΤΟ ΑΜΟΝΙ»

Εἰς τὴν Ἀναζήτησιν τῆς Εὐτυχίας

(Δρᾶμα τοῦ κ. Γ. Τσοκοπούλου. — Ἀθήνα—1903.)

Εἶνε ἀρκετὰ χρόνια ὅπου ἓνας φίλος μου εἶχε τὴν κλοσύνην νὰ μοῦ ἀναγνώσῃ τοὺς κάτωθι στίχους :

Ποῦ ναῦρω τὸν κατάστερο οὐρανὸν
 Τοῦ ἡλίου τὴν δλόχαρην πατρίδα ;
 Νὰ πάω ἐκεῖ, ποτὲ νὰ μὴν πονῶ
 Νὰ ζῶ μετὰ τὴν χαρὴν, μετὰ τὴν ἐλπίδα.

Ποῦ ναῦρω τὴν βαθύεσθον σπηλιά
 Τοῦ μανθουνοῦ λισμονημένου δρόμου ;
 Πῶχουν τὰ ἄρνια ἀπίτητα φιλιά
 Νὰ πᾶω ἐκεῖ νὰ κρύψω τὸν κομιῶ μου ;

Ποῦ ναῦρω τοῦ θανάτου τὰ νησιά
 Μὲ τὰ πλατιά τους μάσομασα ἐπίνω,
 Ποῦ βασίλευει ἡ μαύρη ἀπελπισιά
 Νὰ πᾶω ἐκεῖ μὰ νύχτα νὰ πεθῶνω ;

Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀνήκουν ε' τὸν κ. Τσοκόπουλον, καὶ δὲν γνωρίζω ἂν ἔχουν δημοσιευθῆ, ὅπως δὲν γνωρίζω, ἂν ὁ ποιητὴς τοῦ ἐπρότεξε τὴν ἀπλότητά τους καὶ τὴν μελγχολικὴ χάρη τους.

• •

Ἰκτότε πέρασε πολλὸς καιρὸς, καὶ τὸν κ. Τσοκόπουλο ἐγνώρισα βαθύτερο ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς κομψοὺς, κομφοτάτους—ἂν θέλετε, χρονογράφους μας καὶ τελευταίως, μὲ τὸ νῆα του βιβλίου, ὡς δραματογράφου, ἓνα βιβλίο ποὺ περιέχει τὸ δράμα του εἰς « Ἀναζήτησιν τῆς Ἐδουαρίδας » κ' ἓνα πρόλογον γιὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ νεωτέρου δράματος ἐν γένει.

Ὁ πρόλογός του, μιά μελέτη γιὰ τὴν δραματικὴ τέχνη, δὲν ξέρω ἂν μπορῆ νὰ ὠφελήσῃ κἄπως τὴν δραματικὴν μας φιλοσοφίαν, ἢ νὰ δώσῃ κἄποιαν ἰδικίτερην ἐξήγησιν τοῦ δραματικοῦ τοῦ ἔργου. Φαίνεται ὅμως πῶς ὁ κ. Τσοκόπουλος ἠθέλησε νὰ μᾶς γνωρίσῃ μὲ τίς νεώτερες δραματικὰς θεωρίας καὶ ἀπάνω-κάτω νὰ μᾶς προμηθεύσῃ τὴν κλωστήν, ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ ὀδηγηθῶμε ε' τὸν κόσμον τῆς ἰδικῆς του περικτήρητας. Τὴν ἰδέαν του δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν κακίσῃ. Εἶνε στιγμὴ ποὺ ὁ ἀναγνώστης εἰς ἓνα ἔργον λογοτεχνικοῦ ἔχει κἄποτε ἀνάγκη ἐνὸς ὀδηγοῦ, ἀλλὰ τίς περισσότερες φορές ἡ ἀνάγκη αὕτη δὲν ὑπάρχει. Μολταῦτα ὁ συγγραφεὺς ἐδῶ θέλει νὰ μᾶς ἀποδείξῃ, πῶς οἱ ἰδέαι χωρίστηκαν εἰς παλαιὰς καὶ νέας καὶ πῶς ἔλοι ἡμεῖς οἱ νεώτεροι, ζητοῦμε κἄτι τι ἀσαφές καὶ ἀόριστον. Μπορεῖ νὰ συμβαίῃ καὶ τοῦτο. Ποιὸς ξέρει ; Καὶ ὅμως δὲν ὑπάρχουν ἰδέαι παλαιὰς καὶ νέας. Ἐκείνο ποὺ ἡμεῖς θεωροῦμε παλαιὸν εἶνε νεώτατον καὶ τὸ ἐναντίον. Δύο μεγάλοι συγγραφεῖς, εἶνε κάμποσιν χρόνισιν τώρα, μᾶς τὸ εἶπαν. Ὁ Ἐκκλησιαστικὸς, « οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον » καὶ ὁ Σαιξπηρὸς « τίποτε δὲν εἶνε παλαιόν ».

Ζητοῦντες τὸ ἀσαφές καὶ τὸ ἀόριστον ε' τὸ δράμα, δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνα παραστράτισμα ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τῆς τέχνης καὶ μιά παρανόησις τῶν ὄρων τῆς ζωῆς, μιά σφαλερῆ ἀντίληψιν ε' τὴν σύγκρισιν τῆς δικῆς μας ζωῆς μὲ τὴν

ζωή τῶν πλησίων μας, εἴ τὴν ὑπονοητὴ μὲ τὴν πραγματικὴν, τέτοια ποῦ παρυσιάζεται σὲ κάθε βῆμα μπροστὰ μας.

*
* *

Φαίνεται πῶς ὁ κ. Τσοκόπουλος εἴ τὸ ἔργο του, γιὰ τὸ ὁποῖο μόνος του μᾶς δίνει καὶ κάποια ἀνάλυση, ὅτι δὲν κατῴρθωτε νὰ ξεφύγη ἀπὸ τὸν σκόπελον αὐτὸν τῆς ἀοριστίας. Τοῦτο μπορεῖ νὰ εἶνε προτέρημα γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, εἶνε ὁμῶς καὶ ἐλάττωμα γιὰ τὶς ἐποχὲς ποῦ θὰ μᾶς διαδεχτοῦν. Ἄλλως τε τὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ πολυτύνθητα, ζητοῦν κάποια λεπτομερέστερη ἐπεξεργασία, κάποια βαθύτερη ἐξέταση τῶν ἰδίων τους αἰτίων, καὶ κάποια σφνήνει εἴ τὴν ἀνάλυσή τους. Αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ προβλήματα μὲ χίλιες ὄψεις γιὰ τὴν ἐπιστήμη δὲν μποροῦν παρὰ νὰ μείνουν τὰ ἴδια καὶ γιὰ τὴν τέχνη. Μὲ τὴν διαφύρα ὅτι ἡ τέχνη θὰ τὰ παρυσιάσῃ μπροστὰ μᾶς φαικώτερον καὶ ἀπλούστερον καὶ θὰ τὰ ἐνσαρκώσῃ σὲ χαρακτῆρας εὐπροσώπους ποῦ ἐνῶ θὰ εἶνε ἡ ἀνεκπράκτατη τοῦ σχετικοῦ, θὰ βρογγᾷ μέσθ τους καὶ ἡ ζωὴ τοῦ αἰωνίου.

Μὰ τέτοια προσπάθεια δὲν βλέπω νὰ δείχνῃ ὁ κ. Τσοκόπουλος εἴ τὴν Ἀναζήτησιν τῆς Εὐτυχίας. Δὲν θὰ τὸ θέλησε, ἴσως καὶ δὲν θὰ τὸ σκέφθηκε πικρουμενός ἀπὸ τὴν ἰδέαν νὰ μᾶς παρυσιάσῃ τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου του μὲ τὸν ἴδιο σχεδὸν χαρακτῆρα, βυθισμένα ὅλα σὲ μιὰ ἀπαλοσύνη ἐνευριστικῆ, χωρὶς νεῦρα καὶ χωρὶς ψυχὴ, καὶ τὸ σπουδαιότερο χωρὶς ἰδική τους φυσιογνωμίαν.

*
* *

Ἐν τούτοις εἴ τὸ ἔργο τοῦ κ. Τσοκοπούλου κυριχεῖ μιὰ τάση γιὰ ἕνα ὑψηλότερο θεατρικὸ ἰδχνικό. Κάτι ἔχει μέσθ του ὁ συγγραφεὺς καὶ αὐτὸ τὸ κατὶ θέλει νὰ μᾶς τὸ φανερώσῃ ἀφοῦ πρῶτον τὸ περάσῃ μέσθ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ἀντίληψη. Θέλησε εἴ τὸ ἔργο του νὰ μᾶς ζῶγραφίσῃ τὸν ἔνοχο ἔρωτα μιᾶς μητέρας καὶ τὸν ἀγνὸν μιᾶς κόρης καὶ τὸ κακοθῶνει. Μόνον ποῦ ἐγὼ—εἴ εἶνε προσωπικὴ μου γνώμη—θὰ ἤθελα πῶς τολμησῶ τὸν ἀγνὸν ἔρωτα. Θὰ ἤθελα νὰ δῶ συνδυσμένη, τὴν κόρη μὲ τὴν γυναῖκα κ' ἔτσι τὴν ἀντίληψη τοῦ συγγραφεὺς εἴ ἕνα ὑψηλότερο φιλοσοφικὸ τόνο ὑψωμένη καὶ πῶς γνώριμη εἴ τὶς μεγάλες ὁρμὲς τῆς τέχνης. Στὴν πέμπτη σκηνὴ τῆς δεύτερης πράξης ὅταν ἡ Κική στέλνει τὸν ὑπηρέτην της νὰ φωνάξῃ τὸν Στέφανον τὸν ἐραστὴ τῆς μητέρας της, καὶ δική της.— ποῦ πάει νὰ φύγῃ ἴσως γιὰ χρόνια—εἶνε οἱ μόνες γραμμὲς ὅπου φανερώνουν πῶς ὁ συγγραφεὺς ἐδοκίμασε ν' ἀναβῇ τὰ μεγάλα σκαλοπάτια τῆς τέχνης.

Δὲν τὸ κατῴρθωσεν ὁμῶς, γιὰτὶ ἤθελε νὰ μᾶς παρυσιάσῃ ὡς τὸ τέλος ἀγνή τὴν ψυχὴ τῆς κόρης καὶ μάλιστα τῆς Ἑλληνίδας. Μὰ πίσω ἀπ' τὴν Ἑλληνίδαν κόρη, τὴν μητέρα καὶ τὴν ἀδελφὴν, φωλιάζει ἡ γυναικῆσιν ψυχὴ, ἡ ψυχὴ ποῦ δὲν ἔχει πατρίδα καὶ ποῦ εἶνε κατὶ χωριστὸ ἀπὸ ὅλες τὶς κοινωνικὰς ἀρετὰς,

Σ' τὴν γυναικίῃσιν ψυχὴ δὲν χωροῦν ἐπιτήδευτες, μόνο ξεσποῦν ὀρηκτικὰ τὰ αἰσθημάτων πού κοχλάζουν μέσθ της, γιὰτ' εἶναι πλησιέστερη ἔς τὴ φύση, καὶ λιγώτερο πανετικὴ καὶ περισσότερο φυσικὴ.

Σὲ τέτοιαι ψυχολογικὰ θέματα, τὸ δρᾶμα τότε γίνετε σύμβολο, ὅπως πρέπει νὰ εἶναι, κἄποιων νόμων πού ξεχωρίζουν τίς θεατρικὲς φυσιογνωμίες καὶ στηλῶν τὴν πρόοδο τῆς τέχνης. Σὲ τέτοιους νόμους, δὲν βυθίστηκε γιὰ τὸ δρᾶμα τοῦλάχιστο -- ἀπ' ὅσες ἐγὼ ξέρω -- καμιά νεοελληνικὴ ἰδιοφυΐα. Τὸ βιβλίο ἀπ' τὸ ἓνα μέρος καὶ ἡ στενότητα τοῦ σκέφτεσθαι ἀπὸ τ' ἄλλο, τῆς ἔκλεισε τὸν δρόμο πρὸς τὴν φύση, πού δημιουργεῖ τὸν πρωσωπιαῦ καὶ δυναμώνει τὴν ἀντίληψη, μιὰ ἀντίληψη φιλοσοφικὴ καὶ ἑλκετικὴ γιὰ τὴν ζωὴ μας, πού ὅσο στενωχρη καὶ ταπεινὴ κι' ἂν εἶνε, εἶνε ζωὴ ὅμως πού ζοῦμε καὶ ἀπολαβδίνουμε.

*
* *

Ὁ κ. Τσοκόπουλος ἔς τὴν «Ἀναζήτησιν τῆς Εὐτυχίας» θέλητε νὰ μείνη μόνο ζωγράφος παρὰ ἀναλυτῆς. Καὶ τὸ κατῶρθωτε, μὲ τὴν διαφορά ὅτι ἔς τὴν ζωγραφικὴν του εἶνε μονόχρωμος. Καὶ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ ἀρνηθῆ κανεὶς τίς σκηρικὲς ἀρετὲς του. Τέτοιαι ἀρετὲς εἶμαι βέβλιος πῶς θὰ χρησιμοποιηθοῦν βραδύτερο ἀπ' τὸ συγγραφέα γιὰ ἄλλα του ἔργα καὶ θὰ ξετυλιχτοῦν μάλιστα, γιὰτι ὁ συγγραφέας βρίσκεται ἔς τὴν ὄριμὴ ἡλικίᾳ πού ἡ παρατήρησις εἶνε πιδ ἰσχυρὴ καὶ πιδ λεπτότερη ἢ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν χαρακτήρων. Εἶνε ἀλήθεια πῶς ἡ παρατήρησις τὸν τρυμάζει, πῶς τὰ δυνατότερα συναισθημάτων καὶ οἱ μετρημένοι ἀφηνιασμοὶ τὸν κουραζοῦν καὶ πῶς βρίσκει εὐχαρίστησες ἔς τὴν ἀπαλότητα τῶν πραγμάτων καὶ ἔς τὴν ἐξιδανικέψη αὐτῶν. Μολαταῦτα δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθῆ κανεὶς πῶς καὶ τοῦτο δὲν εἶνε μιὰ ἀπὸ τίς μορφῆς τῆς τέχνης.

*
* *

Γιὰ τὴν γλώσσα τοῦ ἔργου τί νὰ εἰπῶ ; Ὁ συγγραφέας κ' ἐδῶ ἀκολούθησε τὸν μεσικινὸ δρόμο. Δὲν ξέρω, ἴσως ὁ τύπος μιᾶς γλώσσας συντείνη πολὺ ἔς τὴν ἀναπαράστασι τῆς καλλιτεχνικῆς μορφῆς, μὰ ὅσο κι' ἂν συντείνη ἢ ἐποχὴ μας γλωσσικῶς εἶνε μεταδατικὴ. Ἐκεῖνο πού ξέρω καὶ μπορῶ νὰ βεβαιώσω εἶνε, πῶς οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τὸ πνευματικὸ τους μέτρο καὶ τὴν ἀριστοτεχνικὴ τους δύναμη τὴν παρουσίασκν, πιδ καθαρὰ καὶ πιδ ξάστερα, ἔς τίς γλώσσας τίς φειασμένες. Ὁ μεγάλος καλλιτέχνης δὲν εἶνε παρὰ ἓνας ταξινομητῆς.

Πέτρος Ζητουγιάνης

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΖΑΠΠΕΙΟΥ

Μία ἀπογοήτεσις κυριεύει κάθε Ἑλληνα πού ποθεῖ νὰ δῆ τὴν ἀναγέννησι τῆς πατρίδος του ἅμα ἐπισκεφθῆ τὴν διεθνή ἔκθεσι. Ἀθηνῶν ἢ ὅποια μᾶς δείχνει μόνο καταστροφή μὲ τὴν τέλεια παρανόησι τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τῆς πολιτείας. Ἄλλο ἔκθεσις καὶ ἄλλο ἀγορὰ